

Od tego wszystko się zaczęło

Pradawna legenda głosi, że przed wiekami w rozlewiskach Odry, nieopodal niewielkiego miasteczka, stał potężny zamek, zamieszkiwany przez trzech braci Kozłów. Choć chlubili się oni klejnotem rycerskim, żyli jednak z grabieży kupieckich karawan, które pobliskim szlakiem, łączącym daleką Italię z krajem Pomorzan, wiozły jantary, oliwę i wyroby rzemiosła. Kozłowie byli także bardzo dokuczliwi dla okolicznej ludności. Kiedy nie stało kupców i bursztynowy szlak znacznie opustoszał, napadali na okoliczne wsie i miasteczka, swe haniebane wyprawy organizując głównie nocami. Łuny palących się strzech widoczne były nawet w odległych miejscowościach.

Nic więc dziwnego, że wieści o ich wyczynach szybko dotarły do pana tych ziem, księcia opolsko - raciborskiego - **Mieszka I, zwanego Płatonogim**. Podejmowane przez niego częste ekspedycje nie były jednak w stanie schwycić rycerzy - rabusiów, zawsze potrafiących na czas ukryć się w trudnym do zdobycia kasztelu. Także na wyznaczoną za ich głowy wysoką nagrodę pieniężną nie było chętnych - wszyscy bowiem bali się okrutników. Tak mijały lata.

Tymczasem, w położonym nieopodal Kozłej warowni gródki żył młody, odważny i sprytny rzeźnik miejski, zwany Jakubem. Nie raz, z racji swej profesji, odwiedzał zamek braci Kozłów, poznał więc tajemnice różnych zakamarków i przejść. Zaoferował on swe usługi księciu. W pewną ciemną, jesienną noc przeprowadził Mieszkowych wojów podziemnym przejściem do lochów, stamtąd zaś do wnętrza zamku. Po krótkiej, acz zażartej walce, zaskoczeni rabusie zostali ujęci. Wkrótce wymierzono im karę, proporcjonalną do popełnionych zbrodni: wszyscy trzej zginęli w odmętach Odry, strąceni z najwyższej wieży własnego zamczyska. Na pamiątkę tego wydarzenia, dorocznie w dzień św. Jakuba, starszyna cechu rzeźnickiego organizowała przemarsz ulicami miasta z figurą kozła, którą następnie zrzucano na bruk z wieży przy bramie Raciborskiej. Opustoszały zamek braci Kozłów stopniowo popadał w ruinę - natomiast okoliczne miasteczko się rozwijało. W jego herbie pojawiły się trzy kozie głowy, a zwyczaj pochodu z trzcinowym kozłem w dniu 1 czerwca przetrwał jako świadectwo dawnych wydarzeń.

W taki, na poły baśniowy sposób, lokalne podanie opisuje genezę powstania miasta **Koźła**, na bazie którego już w naszych czasach powstała duża, nowoczesna aglomeracja przemysłowa o nazwie **Kędzierzyn-Koźle**.

Kędzierzyn-Koźle, w obecnym kształcie administracyjnym, powstało w 1975 roku, z połączenia miast Koźle, Kędzierzyn, Kłodnica, Sławięcice oraz obszaru gminy Sławięcice.

Historia miasta związana jest ściśle z losami Koźła. Najstarsze wzmianki o nim pochodzą z 1108 roku, kiedy to rycerze Bolesława Krzywoustego bronili grodu kozielskiego przed atakami Morawian. Prawa miejskie otrzymało Koźle prawdopodobnie już w 1281 roku, a najpóźniej w 1293 roku. Równolegle z Koźlem rozwijał się drugi ośrodek osadniczy Kędzierzyna-Koźła. Były to Sławięcice. W latach 1246-1260 miejscowość ta posiadała prawa miejskie. W XIII wieku odnotowano także w dokumentach istnienie Kłodnicy i Kędzierzyna. Miejscowości te jednak aż do XIX wieku nie zapisały się niczym istotnym w dziejach najbliższej okolicy. W latach 1281-1355 obszar dzisiejszego miasta wszedł w skład udzielnego księstwa kozielsko-bytomskiego. Księstwo to od 1289 roku stało się lennem króla czeskiego, a w 1526 roku wraz z państwem czeskim dostało się pod władzę Habsburgów. W początkach 1741 roku obszary te opanowały Prusacy. Od 1743 roku przystąpili oni do rozbudowy, założonej przez Austriaków, twierdzy kozielskiej. Ograniczyło to rozwój terytorialny miasta i spowodowało zastój gospodarczy. Bardzo dobrze rozwijały się natomiast Sławięcice, gdzie doszło pod koniec XVIII wieku do powstania licznych manufaktur.

Korzystne położenie tych miejscowości poprawiło się jeszcze po zbudowaniu w latach 1792-1812 Kanału Kłodnickiego. Początek XIX wieku przyniósł Koźlu zniszczenia w wyniku oblężenia w czasie wojny francusko-pruskiej, co miało miejsce od 23 stycznia do 9 lipca 1807 roku. Mimo znacznych strat twierdza kozielska przetrwała oblężenie.

Kłęski poniesione przez Prusy w wojnach z Napoleonem przyspieszyły okres reform w tym państwie. W ich rezultacie wszystkie miejscowości wchodzące w skład Kędzierzyna-Koźła uwolniły się od pańszczyzny. Jedną z pierwszych wsi, która przestała odrabiać pańszczyznę była Kłodnica. Nastąpiło to w 1814 roku. Efektem reform administracyjnych było powołanie w 1808 roku w Koźlu 24-osobowej rady miejskiej z burmistrzem na czele. W 1845 roku uruchomiono linię kolejową Opole-Gliwice. Od tej pory dużego znaczenia zaczął nabierać Kędzierzyn, w pobliżu którego zlokalizowano stację kolejową. Pod koniec XIX wieku, po likwidacji w 1873 roku twierdzy kozielskiej, nastąpił gospodarczy rozwój miasta. W latach 1891-1908 zbudowano port kozielski oraz kilka zakładów przemysłowych. Zahamowany został natomiast rozwój gospodarczy Sławięcic, które nie wytrzymały konkurencji przemysłu górnośląskiego.

W latach II wojny światowej na obszarze obecnego miasta wzniesiono duże zakłady chemiczne produkujące na potrzeby wojny. W latach trzydziestych XX wieku miasto połączone zostało Kanałem Gliwickim z Górnym Śląskiem.

Zajęcie dzisiejszego Kędzierzyna-Koźła przez Armię Czerwoną nastąpiło pomiędzy końcem stycznia a drugą połową marca 1945 roku. Polskie władze administracyjne przejęły miasto w okresie od 23 marca do 24 kwietnia 1945 roku. Na gruzach niemieckich zakładów chemicznych powstały Zakłady Azotowe "Kędzierzyn", Zakłady Chemiczne "Blachownia". Zbudowano także kilka innych dużych zakładów przemysłowych. Szybko rozwijający się Kędzierzyn uzyskał w 1951 roku prawa miejskie. W 1970 roku uruchomiono odgałęzienie Kanału Gliwickiego - Kanał Kędzierzyński. W 1973 roku Prawa Miejskie uzyskały Kłodnica i Sławięcice.

Zabytki - to warto zobaczyć

Do najbardziej interesujących pamiątek przeszłości w Kędzierzynie – Koźlu należy zaliczyć:

- pozostałości zamku w Koźlu (ul. Kraszewskiego). Zajmują one południowo - zachodnią część osiedla Stare Miasto w Koźlu; leżą na niewielkim, sztucznym wzniesieniu. Zamek wzniesiony na przełomie XIII i XIV wieku, po zniszczeniach spowodowanych pożarami, został odbudowany w drugiej połowie wieku XVI. Ponownemu zniszczeniu zamek uległ podczas oblężenia francusko - bawarskiego w 1807 roku. Do naszych czasów zachował się mur oporowy wraz z fragmentami półkolistej bastei.
- fragmenty dawnych umocnień twierdzy kozielskiej; stara prochownia; dawne koszary z lat 1776-1778. Jej początki sięgają XVIII wieku, kiedy to Austriacy wybudowali wokół miasta pas umocnień składający się z obwałowań ziemnych, murów i rowów. Dalszej rozbudowy fortyfikacji dokonali Prusacy, którzy opanowali Koźle w lutym 1741 roku. Aż do swej likwidacji w 1873 roku twierdza była systematycznie unowocześniana.
- najcenniejszą pozostałością prawobrzeżnych fortyfikacji twierdzy kozielskiej jest mieszcząca się przy ul. Portowej, w obrębie tzw. Fortu Fryderyka Wilhelma, Wieża Montalemberta - "ostatni krzyk mody" sztuki inżynierskiej z przełomu XVIII i XIX w. Okrągła wieża (tzw. Rondel), u podstawy licząca 33,9 m szerokości i 24,5 m wysokości, mogła na każdym z dwóch pięter pomieścić 28 dział wraz z załogą, amunicją i zapasami. Do chwili

oblężenia twierdzy kozielskiej przez armię napoleońską w 1807 roku zdołano wznieść tylko główny korpus wieży - fortu, otoczony fosą i wałem ziemnym. Budowlę ostatecznie ukończono w roku 1829.

- Zabytkowy Kanał Kłodnicki, łączący Koźle z Gliwicami (Kłodnica). Zbudowany w latach 1792 – 1812, jest jednym z najstarszych europejskich kanałów żeglugowych, wyposażonych w śluzy komorowe. Odcinek przebiegający przez Kędzierzyn-Koźle należy do najlepiej zachowanych.
- Zespół parkowo-pałacowy w Sławięcicach (ul. Sławięcicka, Sadowa) - w dobrym stanie zachował się tu dziewiętnastowieczny park krajobrazowy (jeden z największych parków Opolszczyzny) oraz zbudowany ok. 1803 roku w stylu późnoklasycystycznym dom ogrodnika. Uniknął wojennych zniszczeń także barokowy pawilon ogrodowy tzw. "Belweder" z 1802r. oraz wejście główne do pałacu.
- Kościół pw. św. Zygmunta i św. Jadwigi Śląskiej w Koźlu (ul. Złotnicza) - wzmiankowany w 1295 roku, rozbudowany w XV w, częściowo przebudowany w XVII - XIX w. Gotycki, z wieżą gotycko - renesansową, trójnawowy, pseudohalowy. W bocznej kaplicy NMP znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus, zwanej Kozielską - datowany na początek XV stulecia.
- Kościół poklasztorny pw. Wniebowzięcia NMP w Koźlu (ul. Czerwińskiego) - barokowy, zbudowany w latach 1751 - 1753. W 1810 roku zmieniony na magazyn. Obok świątyni znajduje się zespół budynków dawnego klasztoru franciszkanów z 1753r.
- Kościół pw. św. Mikołaja w Kędzierzynie (ul. Judyma) - neogotycki, zbudowany w XIX w.,. Na uwagę zasługuje barokowy obraz św. Antoniego z końca XVIII w.
- Kościół pw. św. Katarzyny w Sławięcicach (ul. Staszica) - neogotycki, zbudowany w latach 1864-1869. Zabytkowe są również plebania (późnoklasycystyczna z 1852 r., odbudowana po 1945r.), budynek gospodarczy z połowy XIX w. i altana w ogrodzie (z 1800r.)
- Kościół ewangelicki (ul. Głowackiego) - neogotycki, z XIX w.
- Zespół portowy w Koźlu – Porcie (ul. Żeglarska). Budowany etapami w latach 1891 - 1908, posiada trzy baseny przedzielone pirsami. Do dziś zachowały się w niemal niezmiennym stanie pierwotne nabrzeża oraz urządzenia przeładunkowe, tzw. wywrotnice wagonowe. Interesującym zabytkiem jest także budynek kapitanatu portu.
- Śluza Koźle (ul. Łukasiewicza) - wybudowana w 1830r. z elementami drewnianej poprzedniczki z 1812r. Gruntownie odremontowana po powodzi 1997r.
- Budynek krematorium obozu hitlerowskiego w Sławięcicach (ul. Spacerowa).
- Syfon w Lenartowicach (ul. Nowowiejska) - tu rzeka Kłodnica przepływa pod Kanałem Gliwickim; jest tylko kilka takich miejsc w Europie, gdzie rzeka przepływa pod kanałem.